

Toruń, 20 marca 2020 r.

Dr hab. Kamil Zawadzki, prof. UMK
Wydział Nauk Ekonomicznych i Zarządzania
Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu
ul. Gagarina 13a, 87-100 Toruń

**Ocena osiągnięć dr. Michała Męczyńskiego
ubiegającego się o nadanie stopnia doktora habilitowanego
w dziedzinie Nauk o Ziemi, w dyscyplinie geografia**

I. Podstawy formalne recenzji

Podstawę formalną sporządzenia recenzji stanowi pismo prof. dr. hab. Pawła Churskiego, Przewodniczącego Rady Naukowej Dyscypliny Geografii Społeczno-Ekonomicznej i Gospodarki Przestrzennej z dnia 23 stycznia 2020 r. informujące, że Centralna Komisja ds. Stopni i Tytułów powołała mnie 10 grudnia 2019 r. na recenzenta w postępowaniu habilitacyjnym dr. Michała Męczyńskiego, a także, że ewentualny stopień zostanie nadany w dziedzinie nauk społecznych, w dyscyplinie geografia społeczno-ekonomiczna i gospodarka przestrzenna.

Podstawą do przeprowadzenia oceny osiągnięć są następujące prace i dokumenty przesłane przez Habilitanta:

- potwierdzona przez Sekretarza Rektora Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu kopia dyplomu potwierdzającego posiadanie stopnia doktora,
- autoreferat przedstawiający opis dorobku i osiągnięć naukowych,
- wykaz opublikowanych prac naukowych, osiągnięć dydaktycznych, współpracy naukowej i popularyzacji nauki,
- kopie publikacji stanowiących osiągnięcie naukowe w postaci cyklu czterech publikacji:
 - 1) monografia Męczyński M. (2018), *Klasa kreatywna i jej warunki pracy w wybranych aglomeracjach miejskich Europy. Studium porównawcze Birmingham, Lipska i Poznań*, Studia i Prace z Geografii, 72, Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań.
 - 2) artykuł współautorski Stryjakiewicz T., Męczyński M. (2010), *Creative urban processes in post-communist metropolises: the case of the Poznan metropolitan region*, "International Journal of Sustainable Development", nr 13, s. 69-83.
 - 3) rozdział w monografii Męczyński M. (2016), *The role of creativity and innovativeness of firm managers in socio-economics development: The case of the Poznań Metropolitan Region* [w:] Micek G. (red.), *Understanding innovation in emerging economics spaces: Global and local actors, networks and embeddedness. The Dynamics of Economics Space*, London and New York: Routledge (Ashgate), s. 215-233.
 - 4) Męczyński M. (2016) *Personal networks on the labour market: Who finds a job in the creative sector in Poznań?*, "Quaestiones Geographicae", nr 35 (4), s. 133-144.
- oświadczenie współautora artykułu wchodzącego w skład cyklu,

– kserokopie pozostałych wybranych prac naukowych.

Dostarczona mi dokumentacja jest kompletna, przygotowana starannie i wystarczająca do napisania opinii. Równocześnie pragnę oświadczyć, że nie jestem współautorem żadnej z opublikowanych przez dr. Michała Męczyńskiego prac naukowych.

Ocena osiągnięć została przeprowadzona w oparciu o art. 16 *Ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. Nr 65, poz. 595 ze zm.)* stosując kryteria oceny ujęte w *Rozporządzeniu Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 1 września 2011 r. w sprawie kryteriów oceny osiągnięć osoby ubiegającej się o nadanie stopnia doktora habilitowanego (Dz. U. Nr 196, poz. 1165)*.

II. Podstawowe dane o przebiegu pracy naukowo-badawczej Habilitanta

Dr Michał Męczyński jest absolwentem Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu, gdzie w 2002 r. uzyskał tytuł magistra. Dyplom doktora nauk o Ziemi w dyscyplinie geografia nadany został Habilitantowi Uchwałą Rady Wydziału Nauk Geograficznych i Geologicznych Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu w 2006 r. na podstawie rozprawy doktorskiej zatytułowanej „Przestrzenne zróżnicowanie i dyfuzja technologii informacyjno-komunikacyjnych”.

Od 2006 r. do chwili obecnej Habilitant pracował na stanowisku adiunkta i starszego wykładowcy na Wydziale Nauk Geograficznych i Geologicznych (aktualnie: Wydziale Geografii Społeczno-Ekonomicznej i Gospodarki Przestrzennej) w Uniwersytecie Adama Mickiewicza w Poznaniu.

III. Ocena osiągnięcia naukowego

Osiągnięcie naukowe zgodnie z artykułem 16 ust. 2 *Ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule naukowym w zakresie sztuki (Dz.U. nr 65, poz. 595 ze zm.)* zostało przedstawione w postaci cyklu czterech powiązanych tematycznie publikacji. Składał się on z jednej monografii jednoautorskiej w języku polskim, jednego współautorskiego artykułu w języku angielskim, jednego jednoautorskiego rozdziału w monografii w języku angielskim oraz jednego jednoautorskiego artykułu w języku angielskim. Powyższe osiągnięcie naukowe oceniam pod względem merytorycznym oraz wkładu Autora w rozwój dyscypliny geografia społeczno-ekonomiczna i gospodarka przestrzenna.

Monografia autorstwa dr. Michała Męczyńskiego pt. *Klasa kreatywna i jej warunki pracy w wybranych aglomeracjach miejskich Europy. Studium porównawcze Birmingham, Lipska i Poznania*, została wydana w 2018 r. w Poznaniu przez Bogucki Wydawnictwo Naukowe. Jej recenzentem wydawniczym była dr hab. Beata Namyślak. Ta nieobszerna publikacja zwrta liczy 121 stron, w tym około 94 stron merytorycznego tekstu, na który składa się wstęp, cztery rozdziały (mimo że Autor mówi o 6 rozdziałach, s. 10) oraz zakończenie.

Dostrzegając zarówno walory, jak i mankamenty głównej publikacji poddanej ocenie, odniosę się do nich w porządku występującym w monografii.

We wstępie Habilitant zaprezentował cel, zakres pracy oraz nakreślił główne problemy badawcze. Następnie dokonał bardzo zwięzłego przeglądu literatury oraz źródeł danych wykorzystanych w pracy, by finalnie opisać metody badań przytoczonych w opracowaniu. Przywołując, skąd inąd słusznie, opracowania Richarda Floridy, odwołuje się do danych sprzed dwudziestu lat określając je dość niefortunnie jako obraz „współczesnej gospodarki” (s. 7). Z kolei odnosząc się do badań prof. Strykiewicza wskazuje, że „warunki życia i pracy decydują o zachowaniach przestrzennych i preferencjach lokalizacyjnych klasy kreatywnej”. Jest to teza w mojej opinii wymagająca komentarza, szczególnie w zestawieniu z wynikami badań przytaczanymi akapit niżej, że „warunki pracy klasy kreatywnej w aglomeracjach są często bardzo zróżnicowane” (s. 7). To zróżnicowanie warunków pracy klasy kreatywnej Habilitant podkreśla jeszcze na s. 8 pisząc, że „można zatem wysunąć przypuszczenie, że warunki pracy klasy kreatywnej stanowią konsekwencję odmiennych historycznych procesów rozwojowych zachodzących w miastach (...) Warunki te są zróżnicowane nie tylko wewnątrz klasy kreatywnej, ale także między aglomeracjami”. Jeśli zatem warunki pracy przedstawicieli klasy kreatywnej faktycznie są bardzo zróżnicowane, to jak wykazać ich wpływ na preferencje lokalizacyjne pracowników klasy kreatywnej?

Ciekawym fragmentem wstępu jest prześledzenie rozwoju badań nad warunkami pracy osób twórczych i o wysokich kwalifikacjach. Habilitant konkluduje, że w polskiej literaturze przedmiotu „(...) liczba opracowań poświęconych warunkom pracy klasy kreatywnej jest stosunkowo niewielka” a (...) „niniejsza praca stanowi próbę powiększenia istniejącego w tym zakresie skromnego dorobku badawczego” (s. 9). Od razu zaznaczę, że w mojej opinii jest to próba udana, choć Autor wykazując lukę badawczą nie dotarł do kilku ważnych publikacji z tego zakresu, które być może zmieniłyby nieco jego ocenę tego dorobku w polskim piśmiennictwie. Chodzi na przykład o publikacje: Klincewicz (red.) (2012), *Klasa kreatywna w Polsce. Technologia, talent i tolerancja jako źródła rozwoju regionalnego*; Jemielniak (2008), *Praca oparta na wiedzy. Praca w przedsiębiorstwach wiedzy na przykładzie organizacji high-tech*; Stachowiak, Tomczak (2015), *Przestrzenny wymiar sektora kreatywnego*; Górna, Sienkiewicz i inni (red.) (2015) *Czarna księga polskich artystów*; Zawadzki (2016), *Uhoda autonomii? O granicach swobody pracowników w gospodarce kreatywnej*, „Edukacja Ekonomistów i Menedżerów”, nr 1 (39) czy Zawadzki (2017), *Zabezpieczenie emerytalne twórców i artystów*, „Polityka Społeczna”, nr 2. Przy okazji warto wspomnieć także o nieobecnych w bibliografii przedmiotowej monografii „klasykach” wydanych w języku polskim: Throsby (2010) *Ekonomia i kultura* oraz Torr (2011) *Zarządzanie kreatywnymi pracownikami*. Monografię dr. Męczyńskiego w warstwie teoretycznej wzbogaciłoby także sięgnięcie po artykuły zawarte w: A. Lipka (red.) (2012) *Kształtowanie kreatywnego kapitału ludzkiego*, „Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach”.

Jak być może słusznie stwierdza dr Męczyński, w literaturze polskiej „[warunki pracy klasy kreatywnej] to problematyka, która nie doczekała się odrębnego i pogłębionego opracowania” (s. 13). Mogę stwierdzić, że z pewnością monografia Habilitanta lukę tę nieco uzupełnia, choć

w mojej opinii kryteriów „pogłębionego opracowania” wbrew deklaracjom Autora nie spełnia.

We wstępie swojej monografii Habilitant jasno formułuje główny jej cel jako „analiza uwarunkowań towarzyszących kształtowaniu się klasy kreatywnej w wybranych aglomeracjach miejskich Europy (Birmingham, Lipsk, Poznań) oraz określenie zróżnicowania warunków pracy klasy kreatywnej w tych aglomeracjach.” (s. 9). Cel ten – przy wszystkich zastrzeżeniach wskazanych poniżej – w mojej ocenie został zrealizowany. Następnie Autor formułuje pytania badawcze dotyczące: uwarunkowań rozwoju klasy kreatywnej w wybranych aglomeracjach, wielkości klasy kreatywnej w tych aglomeracjach, czynników wpływających na jej rozwój, preferowanych przez klasę kreatywną warunków pracy, różnic w zakresie warunków pracy klasy kreatywnej między badanymi aglomeracjami oraz wewnętrznego zróżnicowania warunków pracy klasy kreatywnej. Habilitant trafnie uzasadnia celowy dobór aglomeracji, które w analizie porównawczej zestawia w swojej monografii. Birmingham, Lipsk i Poznań cechuje zróżnicowany poziom rozwoju społeczno-gospodarczego i odmiennosc modeli gospodarki rynkowej krajów. Wstęp wieńczy charakterystyka wykorzystanych metod badawczych. Są one adekwatne do założonego celu badawczego. Szczegóły dotyczące badania sondażowego w ramach projektu ACRE lepiej byłoby przedstawić we wprowadzeniu do ostatniej części monografii.

Rozdział pierwszy ma charakter porządkujący zakres podmiotowy publikacji. Przedstawiono w nim ewolucję pojęcia kreatywności a także autorską jej definicję. Autor początkowo podaje, że „twórczość” i „kreatywność” to synonimy (s. 15). Takie założenie jest w mojej ocenie uzasadnione, biorąc pod uwagę zupełnie inny środek ciężkości niniejszej pracy, ale oczekiwałbym w tym miejscu choć wzmianki, że określenia te mogą nie być traktowane tożsamościowo. Na s. 18 synonimiczności tych pojęć przeczy zresztą sam Habilitant, mówiąc, iż „przyjmuje stosowanie pojęcia kreatywność w szerszym znaczeniu, tzn. obejmującym kreatywność wyższego rzędu (elitarną) zwaną przez niektórych autorów twórczością (...)”. Zaznacza przy tym, że warunki pracy odgrywają istotną rolę przy pobudzaniu tak rozumianej kreatywności.

W dalszej części rozdziału Habilitant prezentuje dwa główne podejścia do kreatywności jako czynnika wspierającego powstawanie nowych miejsc pracy: ujęcie schumpeteriańskie oraz Floridy. Przywołując komponenty kreatywności (s. 21), zdaje się że na ryc. 4 pomija kluczowy dla tematu pracy element: otaczające środowisko społeczne. Dostyć obszernie charakteryzuje koncepcję klasy kreatywnej według Floridy, omawiając także obecną w literaturze krytykę tego pojęcia. Mimo przytoczonych argumentów podważających zasadność wykorzystania koncepcji tego autora, Habilitant przyjmuje jego ujęcie w swojej pracy (s. 27).

Na zakończenie tego rozdziału dr Męczyński omawia niektóre klasyfikacje klasy kreatywnej, skupiając się na ujęciach, jakie potem wykorzystuje w analizie empirycznej: pracownicy działalności twórczych oraz pracownicy działalności o dużym wykorzystaniu wiedzy. Definiując ich zakres odwołuje się do kodów PKID, a więc charakterystyk działalności przedsiębiorstw w sektorach kreatywnych. Szkoda, że Autor nie odniósł się do mankamentów takiego ujęcia, takich jak pomijanie w ten sposób pracowników zawodów kreatywnych działających w sektorach niekreatywnych oraz nieintencjonalne uwzględnianie pracowników

zawodów niekreatywnych zatrudnionych w branżach sektora kreatywnego. Powyższe implikuje, że monografia w części empirycznej dotyczy raczej warunków pracy osób pracujących w **sektorach kreatywnych**, a nie klasy kreatywnej.

Rozdział drugi (numerowany jako 3) Autor rozpoczyna od zasygnalizowania specyfiki warunków pracy w sektorze kreatywnym (tym samym po raz kolejny nie odwołuje się do pojęcia „klasa kreatywna” jakiego użył w tytule monografii). Słusznie podkreśla dwie główne postawy wobec pracy: utylitarną i autoteliczną, jakie dominują w gospodarce opartej na wiedzy i „gospodarce kreatywnej” (to kolejna wariacja Habilitanta na temat pojęcia „klasa kreatywna” – s. 35). Dr Męczyński przyjmuje „*że praca klasy kreatywnej stanowi źródło rozwoju osobistego i traktowana jest jako świadoma, odpłatna lub wynagradzana w inny sposób czynność umysłowa lub fizyczna człowieka wykonywana w sprzyjających warunkach gwarantujących wytworzenie znaczącej nowej formy w postaci materialnego lub niematerialnego dobra kreatywnego*”. O ile zgadzam się, że jest ona źródłem rozwoju osobistego i jej wytworami są dobra kreatywne, to nie rozumiem, dlaczego musi zdaniem Autora być wykonywana w sprzyjających warunkach. Reprezentanci klasy kreatywnej pracują w skrajnie różnych warunkach i trudno dostrzec powód, dla których te warunki miałyby odbierać lub dodawać pracy jej kreatywnego charakteru. Dalej Habilitant stawia jeszcze bardziej kontrowersyjną tezę, że „*Praca kreatywna wymaga wykonywania w warunkach, które gwarantują jej największą efektywność*” (s. 35). Jest to zupełnie niezrozumiałe stwierdzenie, niezależnie jak rozumielibyśmy w tym kontekście „efektywność” pracy.

Na s. 37 nie ma już mowy o warunkach pracy gwarantujących „największą efektywność”, ale o warunkach „*mających istotne znaczenie z punktu widzenia rozwoju klasy kreatywnej*”. To już w mojej opinii znacznie bardziej uzasadnione postawienie sprawy. Tym niemniej tu z kolei Habilitant wśród tych warunków, poza wynagrodzeniem, stabilnością zatrudnienia i czasem pracy wskazuje także „satisfakcję z warunków pracy”. W mojej ocenie to błąd logiczny, gdyż „satisfakcja z warunków pracy” nie może być jednym z „warunków pracy”. Albo chcemy analizować wpływ obiektywnych warunków pracy, albo – niezależnie od ich faktycznego poziomu – założymy, że dla rozwoju klasy kreatywnej istotna jest jedynie subiektywna „satisfakcja z warunków pracy”, a ta może być bardzo różna przy identycznych poziomach wynagrodzenia, rodzaju umowy i organizacji czasu pracy.

Nie jest dla mnie jasne, w jaki sposób „zagwarantowanie stabilnego zatrudnienia” jest możliwe zarówno wobec pracowników zatrudnionych na podstawie umów z kodeksu pracy (bo chyba to ma Autor na myśli używając kolokwialnego sformułowania „na etacie”) i samozatrudnionych. Nie wspomina przy tym o licznych pracownikach branży kreatywnej świadczących usługi na podstawie umów cywilnoprawnych (chyba, że dla Habilitanta to formy pracy „na etacie” lub samozatrudnienia). Nie mogę się zgodzić z kolejną tezą, że organizacja czasu pracy zapewniająca równowagę między pracą a czasem wolnym jest „potrzebą” pracownika – to raczej element warunków pracy umożliwiający zaspokojenie wiązki potrzeb, w tym potrzeb fizjologicznych dotyczących odpoczynku (choć także – za A. Maslowem – potrzeb przynależności i samorealizacji – o czym Habilitant zapomina). Analogicznie: satisfakcja z warunków pracy również potrzebą nie jest (s. 37).

W kolejnym podrozdziale Autor trafnie zwraca uwagę, że praca klasy kreatywnej może być wynagradzana zarówno bardzo nisko, zmuszając do wieloletowości, jak i bardzo wysoko – co stanowi magnes przyciągający młodych do tego sektora. Niefortunnie brzmi natomiast określenie „finansowe wynagrodzenie” (s. 39), użyte w opozycji do radości tworzenia i satysfakcji z efektów pracy. Lepiej byłoby mówić w tym kontekście o wynagrodzeniu materialnym.

Kolejny podrozdział odnosi się do stabilności zatrudnienia. Habilitant tu, i w wielu innych miejscach monografii, w niewłaściwy sposób używa pojęcia „praca tymczasowa”. Dla Autora jest to praca w każdej innej formie niż na czas nieokreślony, lub synonim pracy na czas określony (terminowej). Tymczasem praca tymczasowa w literaturze (i ustawodawstwie) dotyczącej rynku pracy obejmuje jedynie pracę za pośrednictwem agencji pracy tymczasowej, o czym *nota bene* sam Autor wspomina na s. 43 powołując się na Kwiatkowskiego i Kryńską. Ponadto kontrowersyjna jest teza Autora (s. 41), że praca inna niż na czas nieokreślony pogarsza warunki pracy, zwłaszcza w odniesieniu do umów z kodeksu pracy na czas określony. Szczególnie nie jest to prawdziwe, gdy – jak było to do niedawna w Polsce – maksymalna długość umów terminowych nie była ograniczona. Na tym nieprecyzyjne posługiwanie się pojęciami ekonomicznymi się nie kończy: na s. 43 znaleźć można twór nieistniejący „umowy cywilnoprawne o pracę na czas określony”, a na s. 44 przetłumaczenie „pracy na czas określony” jako *temporary employment* – które to, zgodnie z definicją Międzynarodowej Organizacji Pracy, jest szersze i obejmuje nie tylko umowy na czas określony (poprawnie: *fixed-term employment*), ale także umowy o dzieło, umowy na wykonanie określonego zadania lub projektu, jak i zatrudnienie sezonowe i dorywcze.

Cieszy wyważone podejście Autora do różnych form zatrudnienia w kontekście wpływu na warunki pracy przedstawicieli klasy kreatywnej. Zauważa On nie tylko potencjalne zagrożenia z którymi się wiążą, ale i ich zalety: większa swoboda w zakresie doboru i liczby realizowanych zleceń, możliwość podjęcia pracy w sytuacji niepełnej dyspozycyjności pracownika oraz szansa dalszego rozwoju pracownika.

Habilitant próbuje operacjonalizować nietypowe formy zatrudnienia (s. 44), niestety robi to nieprecyzyjnie, przez co czytelnik nie ma jasności, jakie formy zaangażowania pracownika zostały gdzie ujęte. Używa np. określenia „umowa na czas realizacji projektu”, pod którą w polskich warunkach może kryć się umowa z kodeksu pracy na czas określony (co pokrywałoby się z inną wymienioną formą), umowy cywilnoprawnej o dzieło lub zlecenia, czy samozatrudnienie w projekcie.

W dalszej części rozdziału Autor zajmuje się kolejnym wymiarem elastyczności zatrudnienia jakim jest czas pracy, zwracając uwagę zarówno na obszar rynku pracy osób pracujących w niepełnym wymiarze, jak i osób pracujących znacznie powyżej obowiązującej normy czasu pracy, ze wszystkimi negatywnymi konsekwencjami dla równowagi praca-życie. Szkoda przy tym, że przytaczając statystyki na temat dynamiki pracy w niepełnym wymiarze w OECD nie odwołał się do znaczących różnic w popularności tej formy zatrudnienia w analizowanych przez Niego krajach: w Polsce zaledwie ok 6%, przy 22% w Niemczech i 23% w Wielkiej Brytanii. Trudno oczekiwać przy takich dysproporcjach, aby i klasa kreatywna w Polsce nie miała innych wzorców zaangażowania zawodowego.

Lektura ostatniej części tego rozdziału prowadzi do konkluzji, że Autorowi chodzi jednak o „satisfakcję z pracy” – o czym stanowi ten podrozdział, a nie „satisfakcję z warunków pracy” – jak go zatytułował. Mimo tej mylącej niespójności część ta wnosi ważne analizy koncepcji teoretycznych i sformułowanie niektórych problemów badawczych.

Przedostatni rozdział jest ważną i interesującą częścią prezentowanej do oceny monografii. Habilitant przedstawił w nim historyczne uwarunkowania rozwoju i współczesny kształt przemysłów kreatywnych w analizowanych aglomeracjach Birmingham, Lipska oraz Poznania. Doceniając zawarte tam analizy, w tej części recenzji skupię się na elementach budzących moje wątpliwości. W tabelach 4, 5 i 6 zabrakło mi w tytule dopowiedzenia, że jest tam zaprezentowana też dynamika tego zatrudnienia. Opisując sytuację w pierwszej aglomeracji Autor zwraca uwagę na dużą dysproporcję w 2017 r. między zatrudnieniem w działalnościach twórczych, a zatrudnieniem w działalności o dużym wykorzystaniu wiedzy. To prawda, że przeważającą grupę stanowią pracujący w branży usługi prawne i inne usługi dla biznesu, ale większy przyrost tej klasy w zatrudnieniu ogółem w badanym okresie zanotowały pośrednictwo finansowe oraz B+R i szkolnictwo wyższe. Łącznie te trzy grupy odpowiadają za trzy czwarte zatrudnienia w działalnościach kreatywnych Birmingham analizowanych przez Habilitanta. Dr Męczyński postawił interesującą diagnozę, że za ten wzrost zatrudnienia w dominujących grupach klasy kreatywnej w Birmingham odpowiadają przede wszystkim dostępność obiektów biurowych i niższe ich ceny, które spowodowały napływ nowych pracodawców analizowanej branży. Podobny impuls popytowy odpowiadał za wzrost liczebności bardzo licznej części klasy kreatywnej w sektorze B+R i szkolnictwo wyższe. Habilitant nie ustosunkował się do tych faktów, a szkoda, szczególnie w kontekście jednego z głównych problemów monografii: wpływu warunków pracy na liczebności klasy kreatywnej. Podobnie zresztą w Lipsku – to decyzje administracyjne i makroekonomiczne (a nie warunki pracy) stanowiły o sile przyciągania klasy kreatywnej do tego miasta (s. 65).

Zbyt pochopna jest moim zdaniem ocena Autora (s. 62), że spadek udziału samozatrudnionych w zatrudnieniu ogółem to dowód na nieprawdziwość tez Floridy o potrzebie niezależności i większej skłonności do ryzyka przedstawicieli klasy kreatywnej. Wymagałaby ona pogłębionej analizy sektorów w których nastąpiła ta zmiana (może przybyło tam głównie korporacje i uczelnie gdzie dominują formy kodeksowe), oraz form zatrudnienia, do jakich przeszli kreatywni. Alternatywą dla samozatrudnienia nie jest bowiem jedynie stabilny etat na czas nieokreślony. Jako przekonujące i ciekawe odebrałem zaś analizy pokazujące uwarunkowania rozwoju klasy kreatywnej w aglomeracji Poznania.

Analiza porównawcza w części 4.2. monografii, zarówno w tekście, jak i w tabeli, zawiera niestety ważny dla wniosków błąd: we wszystkich trzech miastach odwrócono faktyczną relację między liczebnością zatrudnionych w działalnościach twórczych do zatrudnionych w działalnościach o dużym wykorzystaniu wiedzy (tam, gdzie powinna być 1/3 wpisano 3,0 itd.)

Ostatni rozdział zawiera analizę porównawczą wybranych warunków pracy w analizowanych sektorach kreatywnych trzech aglomeracji. Niestety rozdział stanowiący rdzeń monografii dość trudno jest ocenić mi pod kątem wartości przedstawionych analiz, ze względu na ich powierzchowność, niejednoznaczność stosowanych określeń oraz odwołania do narzędzi i metodologii badania w projekcie ACRE, która w ocenianej pracy jest opisana bardzo skrótowo.

Zdecydowanie najwięcej zarzutów mam do badań i wniosków nt. wynagrodzeń pracowników sektora kreatywnego. Autor opisując wynagrodzenia nie odnosi się do miar pozycyjnych, znacznie lepszych przy charakterystyce cech o rozkładzie asymetrycznym, a jedynie do pojęć „średnie wynagrodzenie” „poniżej średniego wynagrodzenia” oraz „powyżej średniego wynagrodzenia”. Nie jest przy tym jasne, jaką miarą wyliczono „średnie” wynagrodzenie, za jaki okres to średnie (co jest bardzo istotne przy pracy dorywczej lub projektowej gdzie nie ma stałych comiesięcznych wypłat) i ile godzin pracy, jakie składniki obejmuje i czy jest to wynagrodzenie jedynie za pracę w działalności zakwalifikowanej przez Autora jako kreatywna. Co więcej, analizę wynagrodzeń oparto na bardzo małych próbach, biorąc pod uwagę wielkość zatrudnienia w omawianych sektorach (np. poniżej 70 odpowiedzi w Birmingham dla działalności o dużym wykorzystaniu wiedzy, gdy klasa ta liczy – w ocenie samego Habilitanta – ok. 100 tys. zatrudnionych). Trudno mi także, bez znajomości struktury zawodowej poszczególnych prób, oszacować zasadność wyliczania średniego poziomu wynagrodzeń dla grupy, w której łącznie są wysoko opłacani informatycy i np. przedstawiciele rzemiosła artystycznego (zakładam że w różnych proporcjach w każdej badanej aglomeracji). Ponadto Habilitant swobodnie żongluje terminami niesynonimicznymi (płaca, wynagrodzenie) i kolokwialnymi (zarobki, pensja). Muszę także wspomnieć, że dokonana np. na ryc. 10 analiza porównawcza wynagrodzeń nominalnych w trzech badanych ośrodkach, na podstawie której Autor w zakończeniu pisze „w aglomeracji Poznania przedstawiciele klasy kreatywnej byli w najgorszej sytuacji materialnej (a tego przecież tam w ogóle nie badano!), otrzymując najniższe wynagrodzenie (s. 100), z perspektywy ekonomicznej ma ograniczoną wartość poznawczą, bez odniesienia tych wielkości do siły nabywczej tych wynagrodzeń w porównywanych krajach.

Omawiając stabilność zatrudnienia pracowników klasy kreatywnej w badanych aglomeracjach (s. 83), przeciwstawiane są sobie dwa konstrukty: „zatrudnienie na stałe” (prawdopodobnie jako synonim umowy o pracę na czas nieokreślony) i „zatrudnienia tymczasowego”, które bynajmniej nie oznacza w intencji Autora pracy tymczasowej. W całym podrozdziale brakuje mi informacji o wielkościach prób zbadanych w każdym z obszarów – Habilitant wykorzystuje jedynie wskaźniki struktury. Nieuzasadnione, a co najmniej nieostrożne, są także dla mnie próby uogólniania wyników uzyskanych na próbie nie większej niż 167 osób przy (95 tys. zatrudnionych w działalnościach kreatywnych w Lipsku) i kwestionowania na tej podstawie generalnych tendencji na rynku pracy w Niemczech omawianych w literaturze (konceptcja *flexicurity*).

Dane przedstawione w tabelach 9-14 są niepełne: w jednej kolumnie Autor posługuje się wielkościami bezwzględnyymi, w pozostałych informuje jedynie o udziałach. Utrudnia to ocenę prezentowanych zjawisk.

W Zakończeniu pracy dr Męczyński zawarł wnioski z przeprowadzonych badań.

Konkludując, monografię dr. Męczyńskiego uważam za ciekawą i ważną pozycję naukową dotyczącą rozwoju klasy kreatywnej i warunków pracy jej przedstawicieli w aglomeracjach Europy. Jest interesującą pracą uzupełniającą lukę badawczą i wnoszącą wkład w obszarze nauk społecznych w **discyplinie geografia społeczno-ekonomiczna i gospodarka przestrzenna**. Istotna wartość pracy Habilitanta płynie zarówno z analizy porównawczej w ujęciu geograficznym, jak i z analizy kontekstu rozwoju klasy kreatywnej w Birmingham,

Lipsku i Poznaniu. Autor nie ustrzegł się w monografii jednak pewnych usterek o charakterze językowym, pojęciowym, rachunkowym, metodycznym oraz interpretacyjnym. Dużą część z tych błędów przypisuję znacznej interdyscyplinarności przeprowadzonych badań – co samo w sobie uznaję za znaczny walor tej pracy. Monografia odwołuje się bowiem nie tylko do analiz z obszaru nauk o Ziemi, ale także z socjologii, psychologii, zarządzania, ekonomii i prawa pracy. Zdaję sobie sprawę, jak trudno jest, pisząc jednoautorsko tak wielowątkową pozycję, uniknąć pewnych nieścisłości i niektórych zagadnień nie potraktować dość powierzchownie.

Drugą z pozycji wchodzących w skład cyklu publikacji przedstawionych jako główne osiągnięcie naukowe Habilitanta jest napisany po angielsku we współautorstwie z prof. T. Strykiewiczem artykuł pt. *Creative urban processes in post-communist metropolises: the case of the Poznan metropolitan region*, opublikowany w 2010 r. w czasopiśmie „International Journal of Sustainable Development” nr 13, s. 69-83. Nie jest to czasopismo wysoko punktowane: w rejestrze MNiSW z 2014 r. za tę publikację przyznano jedynie 4 pkt.

Artykuł ten jest spójny z przedłożoną przez dr. Męczyńskiego monografią w zakresie przestrzennym (dotyczy aglomeracji Poznania), teoretycznym (wykorzystuje głównie koncepcję klasy kreatywnej Floridy) oraz analitycznym (podobnie jak monografia część analiz wykonano na podstawie danych pozyskanych w ramach udziału autorów w projekcie badawczym ACRE). W obszarze odnoszącym się do zatrudnienia w klasie kreatywnej główna wartość dodana artykułu wynika z analizy zmian w dystrybucji przestrzennej zatrudnionych i przedsiębiorstw sektora kreatywnego w metropolii Poznania. Niestety, analizy te, z dzisiejszej perspektywy, są już nieco nieaktualne, obejmując dane z lat 2001-2005. Wnioski, jakie Autorzy wysnuwają, wpisują się i uzupełniają rezultaty pokazane w monografii Habilitanta: także w przypadku Poznania to nie miękkie czynniki dotyczące warunków pracy, ale te związane z poziomem wynagrodzeń, dostępnością miejsc pracy i cenami nieruchomości, stanowią główny motor przyciągania do aglomeracji klasy kreatywnej.

Nie mam wątpliwości, że artykuł ten uzupełnia lukę badawczą i wnosi wkład w obszarze nauk społecznych w dyscyplinie geografia społeczno-ekonomiczna i gospodarka przestrzenna.

Trzecią z pozycji wchodzących w skład cyklu publikacji przedstawionych jako główne osiągnięcie naukowe Habilitanta jest osiemnastostronicowy rozdział w monografii z 2016 r. wydanej przez wydawnictwo Routledge, pod redakcją Grzegorza Micka *Understanding innovation in emerging economic spaces*, pt: *The role of creativity and innovativeness of firm managers in socio-economic development: the case of Poznań Metropolitan Region*.

Również i tym razem Autor odnosi się do aglomeracji Poznania, analizując kwestię innowacyjności i kreatywności menedżerów sektora kreatywnego i ich przełożenie na społeczno-ekonomiczny rozwój regionu. Po raz kolejny wykorzystuje dane z projektu ACRE – tym razem 20 wywiadów z managerami z Poznania, uzupełnione informacjami zebranych w pogłębionych wywiadów przeprowadzonych w ramach międzynarodowego projektu CREA.RE. To ciekawy artykuł, który Autor traktuje jako „autorski wkład w badania z zakresu geografii społeczno-ekonomicznej i gospodarki przestrzennej w zakresie sposobów funkcjonowania i komunikacji menadżerów firm sektora kreatywnego z poznańskiego obszaru

metropolitalnego oraz roli przestrzeni publicznych w procesie komunikacji". Przychyłam się do tej oceny. Osobiście zwróciłbym także uwagę na interdyscyplinarność tej publikacji i duże znaczenie sformułowanych przez Habilitanta wniosków dla nauk społecznych także w zakresie nauk o zarządzaniu i jakości.

Ostatnią pozycją cyklu osiągnięcia dr. Męczyńskiego podlegającego ocenie jest artykuł pt. *Personal Networks on the Labour Market: Who Finds a Job in the Creative Sector in Poznań*, który ukazał się w 2016 r. w "Quaestiones Geographicae", nr 35, s. 133-144. Jest to czasopismo ze średniej półki ówczesnej "listy B" czasopism MNiSW. Autor tekstem tym utrzymuje spójność cyklu przedstawionego do oceny dorobku habilitacyjnego, ze względu na konsekwentne zainteresowanie regionem poznańskim oraz aktywnością przedstawicieli klasy kreatywnej na rynku pracy, a także wykorzystaniem danych z obu międzynarodowych projektów badawczych, w których Habilitant brał udział. Na podstawie wyników badań empirycznych analizuje on specyfikę znaczenia więzi w sieciach społecznych członków klasy kreatywnej w znajdowaniu pracy. Zestawia sytuację migrantów transnarodowych i menedżerów. Choć sam Habilitant wskazuje wkład niniejszego artykułu w rozwój geografii społeczno-ekonomicznej i gospodarki przestrzennej, po raz kolejny udowadnia nim swoje wszechstronne zainteresowania w ramach nauk społecznych, wkraczając z powodzeniem na tereny z obszaru socjologii i nauk o zarządzaniu.

IV. Ocena aktywności naukowej dr. Michała Męczyńskiego po uzyskaniu przez niego stopnia naukowego doktora

Zgodnie z art. 16 ust. 1 *Ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz.U. nr 65, poz. 595 ze zm.)* w postępowaniu habilitacyjnym ocenie poddawana jest istotna aktywność naukowa, a kryteria oceny w zakresie osiągnięć naukowo-badawczych precyzuje paragraf 3. i 4. *Rozporządzenia Ministra Nauki Szkolnictwa Wyższego z dnia 1 września 2011 r. w sprawie kryteriów oceny osiągnięć osoby ubiegającej się o nadanie stopnia doktora habilitowanego (Dz. U. Nr 196, poz. 1165)*.

Dokonując ogólnej oceny dorobku naukowo-badawczego dr. Michała Męczyńskiego stwierdzam, że działalność naukowa Habilitanta po uzyskaniu stopnia naukowego doktora jest intensywna. Moja ocena tego dorobku jest pozytywna. Dr Męczyński po uzyskaniu stopnia doktora opublikował 40 prac, w tym 19 w języku angielskim, a wyniki prezentował na 35 konferencjach naukowych (w tym 22 międzynarodowych).

Zainteresowania naukowe dr. Michała Męczyńskiego koncentrują się na trzech powiązanych ze sobą obszarach badawczych: problematyce rozwoju klasy kreatywnej i sektora kreatywnego w obszarach metropolitalnych, przestrzennym zróżnicowaniu innowacyjności gospodarki i przestrzennej dyfuzji innowacji oraz na rozwoju miast i kształtowaniu polityki miejskiej. W każdym z tych obszarów Habilitant wskazał adekwatne publikacje (w tym wiele w języku angielskim).

IV 1. Autorstwo lub współautorstwo publikacji naukowych w czasopismach znajdujących się w bazie Journal Citation Reports (JCR) lub na liście European Reference Index for the Humanities (ERIH).

Habilitant nie posiada w swoim dorobku publikacji z listy czasopism z bazy JCR ani ERIH.

IV 2. Autorstwo lub współautorstwo monografii, publikacji naukowych w czasopismach międzynarodowych lub krajowych innych niż znajdujące się w bazach lub na liście o których mowa w par. 3 Rozporządzenia

Dorobek podoktorskich publikacji dr. Męczyńskiego do czasu złożenia dokumentacji obejmował:

- 3 monografie w języku polskim, w tym jedna wchodząca w skład cyklu osiągnięcia habilitacyjnego,
- 7 monografii w języku angielskim
- 10 rozdziałów w monografii w języku polskim,
- 4 rozdziały w monografii w języku angielskim, w tym jeden w cyklu osiągnięcia habilitacyjnego,
- 5 artykułów w języku polskim w czasopismach tzw. listy B,
- 6 artykułów w języku angielskim w czasopiśmie tzw. listy B, w tym dwa w cyklu osiągnięcia habilitacyjnego,
- 5 pozostałych artykułów.

Za największe braki w tej części dorobku naukowego Habilitanta uznają nieobecność wyżej punktowanych (10-15 pkt.) artykułów w czasopismach z listy B. Do najcenniejszych pozycji z kolei z pewnością należy zaliczyć jednoautorskie monografie dr. Męczyńskiego w języku polskim oraz rozdziały w monografiach wydawanych w języku angielskim przez renomowane wydawnictwa międzynarodowe jak Ashgate Publishing Company czy Wiley-Blackwell. Publikacji w bazie Web of Science znajduje się 13 z dorobku Habilitanta. Prace których był współautorem lub autorem są też cytowane: wg bazy Web of Science 68 cytowań, w Scopus 42, a w Google Scholar 233 (na moment sporządzania recenzji 280). Indeks Hirscha w WoS wynosi 5, wg bazy Scopus 4, a wg Google Scholar 10 (na moment sporządzania recenzji 11). Wynik ten uznają za przyzwoity na tym etapie rozwoju naukowego, choć Habilitant cytowany jest przede wszystkim w publikacjach wieloautorskich, w których jest drugim lub trzecim autorem.

IV 3. Kierowanie międzynarodowymi lub krajowymi projektami badawczymi lub udział w takich projektach

Habilitant brał udział w krajowych i międzynarodowych projektach badawczych. Jako ekspert prowadził badania w międzynarodowych projektach ACRE i CREA.RE finansowanych ze środków UE. Był też kierownikiem projektu INURBS finansowanych przez Europejski Bank

Inwestycyjny. W latach 2005-2006 oraz 2013-2015 uczestniczył w trzech krajowych projektach KBN, NCBiR i UE. Działalność naukową Habilitanta na tym polu uważam za znaczącą.

IV 4. Międzynarodowe lub krajowe nagrody za działalność naukową

Dr Męczyński trzykrotnie (w tym raz indywidualnie i dwukrotnie zespołowo) był nagradzany przez Rektora UAM za osiągnięcia naukowe.

IV 5. Wygłaszanie referatów na międzynarodowych lub krajowych konferencjach tematycznych

Habilitant wyniki swoich badań prezentował na 35 konferencjach naukowych, z których 22 było konferencjami międzynarodowymi, odbywającymi się m.in. w Waszyngtonie, Tunisie, Leuven, Pradze, Budapeszcie, Brukseli, Birmingham i innych. Działalność dr. Męczyńskiego w tym obszarze oceniam jako znaczącą.

V. Ocena dorobku dydaktycznego i popularyzatorskiego oraz współpracy międzynarodowej habilitanta

V 1. Uczestnictwo w programach europejskich i innych programach międzynarodowych lub krajowych

Poza projektami badawczymi, konsorcjami i sieciami omówionymi w pkt. IV.3 i V.2. tej recenzji nie znalazłem informacji na temat innych programów, w których uczestniczył dr Męczyński.

V 2. Udział w międzynarodowych lub krajowych konferencjach naukowych lub udział w komitetach organizacyjnych tych konferencji

Dr Męczyński brał udział w organizacji trzech konferencji międzynarodowych w Poznaniu.

V 3. Otrzymane nagrody i wyróżnienia (inne niż w pkt. IV.4)

Nie znalazłem informacji na ten temat

V 4. Udział w konsorcjach i sieciach badawczych

Habilitant uczestniczył w latach 2010-2014 w Konsorcjum Badań nad Aglomeracją Poznańską, a w latach 2013-2014 w Międzynarodowej sieci badawczej Regional Studies Association.

V 5. Kierowanie projektami realizowanymi we współpracy z naukowcami z innych ośrodków polskich i zagranicznych, a w przypadku badań stosowanych we współpracy z przedsiębiorcami

Habilitant w latach 2010-2011 był kierownikiem międzynarodowego projektu INURBS

V 6. Udział w komitetach redakcyjnych i radach naukowych czasopism

Nie znalazłem informacji na ten temat

V 7. Członkostwo w międzynarodowych lub krajowych organizacjach i towarzystwach naukowych

Habilitant jest wieloletnim członkiem Stowarzyszenia Studiów Regionalnych.

V 8. Osiągnięcia dydaktyczne i w zakresie popularyzacji nauki lub sztuki

Habilitant ma wieloletnie doświadczenie dydaktyczne w prowadzeniu zajęć w języku polskim i angielskim dla studentów i słuchaczy studiów podyplomowych. W ramach działań popularyzatorskich dr Męczyński udzielał się w ramach Dni Nauki na UAM.

V 9. Opieka naukowa nad studentami w toku specjalizacji

Doświadczenie promotorskie Habilitanta jest skromne. Do momentu składania dokumentów wypromował 12 magistrantów.

V 10. Opieka naukowa nad doktorantami w charakterze opiekuna naukowego lub promotora pomocniczego, z podaniem tytułów rozpraw doktorskich

Habilitant nie był do tej pory opiekunem pomocniczym w żadnym przewodzie doktorskim.

V 11. Staże w zagranicznych lub krajowych ośrodkach naukowych lub akademickich

Habilitant nie odbył długookresowego stażu zagranicznego. Krótkie wizyty w Czechach i Wielkiej Brytanii połączone z wykładami odbył kilkanaście lat temu.

V 12. Wykonanie ekspertyz lub innych opracowań na zamówienie organów władzy publicznej, samorządu terytorialnego, podmiotów realizujących zadania publiczne lub przedsiębiorców

Habilitant wykonywał ekspertyzy dla jednostek samorządu terytorialnego oraz spółki prywatnej.

V 13. Udział w zespołach eksperckich i konkursowych

Nie znalazłem informacji na ten temat.

V 14. Recenzowanie projektów międzynarodowych lub krajowych oraz publikacji w czasopiśmie międzynarodowych i krajowych

Dr Męczyński kilkakrotnie recenzował artykuły w trzech polskich czasopiśmie naukowych.

Reasumując punkt V recenzji, moja ocena dorobku dydaktycznego i popularyzatorskiego oraz współpracy międzynarodowej Habilitanta jest jednoznacznie pozytywna. Wynika to z faktu, że dr Michał Męczyński wykazuje się znaczną aktywnością w zakresie współpracy międzynarodowej. Jego aktywność dydaktyczną oraz popularyzatorską oceniam zaś jako przeciętną.

VI. Konkluzja

Biorąc pod uwagę aktywność naukową, dorobek publikacyjny spełniający wymogi stawiane habilitantom, aktywne funkcjonowanie w dyskursie naukowym, wkład w rozwój dyscypliny badań prowadzonych przez Habilitanta, a także działalność dydaktyczną, popularyzatorską, organizacyjną oraz współpracę międzynarodową, stwierdzam, że w mojej opinii **dr Michał Męczyński spełnia kryteria** ustawowe, niezbędne do uzyskania stopnia doktora habilitowanego, określone w art. 16 ust. 1 *Ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. nr 65, poz. 595 ze zm.)*

Uwzględniając powyższe, wyrażam pozytywną opinię w sprawie nadania dr. Michałowi Męczyńskiemu stopnia naukowego doktora habilitowanego w dziedzinie nauk społecznych w dyscyplinie geografia społeczno-ekonomiczna i gospodarka przestrzenna.

Kamil Zawadzki

eb